այս տարվայ Գրական-Գեղագիտական Սալոնի առաջին երեկոյթը։

Գրական-Գեղագիտական Սալոնի համար կրկնակի թանգ պէտք է լինի մի տօն, որը նուիրված է հայկական գրերի գիւտի և հայ տպագրութեան յօբելեաններին։

Անկարող եմ ներկայ լինել այդ երեկոյթին, որովհետև մեկնում եմ դէպի Էջմիածին նոյն համակրելի տօնակատարութեան առիթով մասնակցելու հանրային հանդէսին։

Խորապէս համակրելով գրական ժողովների կազմվելուն և այնպիսի միջոցների ձեռնարկելուն, որոնք ժողովրդականացնէին հայ գրերի դարաւոր գոյութեան էութիւնը, ցանկանում եմ աջողութիւն այս առաջին երեկոյթին, յոյս ունենալով որ նա կունենայ շարունակութիւն, և խոստանում եմ մի կողմից ապագայ երեկոյթներից մէկում ունենալ բանախօսութիւն մեր գրականութեան մի կարևոր երևոյթի մասին։

Յարգանքով՝ Ալ. Թալանթար

Ս. Տէր-Մելքիսեդեկեանի նամակը

Կարս, 11 նոյեմբերի

Յարգելի խմբագիր պ. Տ. Նազարեան

Դուք առանձին նամակով հրաւիրում էք մեզ նոյեմբերի 12-ին բացվելիք Գրական-Գեղագիտական Սալօնի հանդիսին մասնակից լինելու և տեսնելու հայ տառերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան 400-ամեակի նախատօնակի սրբազան հանդէսը։ Արդարև երջանիկ կը լինէի ես, շատերի նախանձութիւնը վաստակած, շատերի երանութեան արժանացած, եթէ դպրոցական հանգամանքները, ուսուցչական պաշտօնս խոչընդոտ չը լինէին իմ ցանկութեան։ Երբ հրաւիրագիրը ստացայ, սիրտս թրթռում էր, ցանկանում էի թևեր առնել, թռչել և ականատես լինել այդ համազգային մեծ տօնի սրբազան նախատօնակին։ Այո, սրբազան է այդ տօնը, մեծ է այդ նախատօնակը, համազգային է և ամեն հայի սրտին մօտիկ է այդ հանդէսը։ Բայց ցաւում ենք, որ ասպարէզ իջան հայեր, գրչի, գիրքի, հեղինակութեան տէր անհատներ, որոնք սնապարծ փառասիրութեամբ վարակված՝ երկպառակութիւն գցեցին ազգի մէջ, չլատեցին այդ մեծ տօնի նշանակութիւնը, կուսակցութիւն ստեղծեցին և ամեն ջանք գործ դրին միաբանութիւնը խանգարելու և այդպիսի տգեղ վարմունքով մասամբ նսեմացրին տօնի վեհութիւնը։ Իրանց կիրքը, եսը, փառամոլութիւնը յագեցնելու համար ոչ մի ստոր միջոցի առաջ կանգ չառան։ Որդին հօրը չէ հնազանդվում, փառասէր զաւակները ուզում էին դարերով սրբագործված Էջմիածնի բարձրութիւնը իրանց կրքերին զոհել։ Բայց դուք, պ. Նազարեան, ինչպէս շատ փաստեր ապացուցանում են, շուտ վհատողներից չէք. դուք դարձեալ ասպարէզ իջաք այդ հանդէսը փառաւոր կացուցանելու։ Կեցցէ՜ք դուք։

Սրտաբուխ և անկեղծ ցանկութեամբ ողջունում եմ ձեր գործը, ձեր եռանդը և ձեր հանդէսը։ Երանելով և ողջունելով այդ սրբազան հանդիսին մասնակցող մեծարելի պարոններին, խորին շնորհակալութեամբ փակում եմ նամակս։ Կեցցէք դուք և ձեր հանդիսականները։

Մնամ կատարեալ յարգանօք՝

Սարիբէգ Տէր-Մելքիսեդեկեան

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԻ ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ ԳԱՒԱՌՈՒՄ

I

Խանքենդ-աւան, 14 նոյեմբերի

Այսօր բաւականաչափ երկսեռ բազմութեան ներկայութեամբ մատուցվեց հանդիսաւոր պատարագ և կատարվեց հոգեհանգիստ Թարգմանիչների անմահ յիշատակին։ Հոգեհանգստից առաջ ծխատէր Պետրոս քահանան քարոզ խօսեց Թարգմանիչների յիշատակին և նրանց կատարած մեծ գործի մասին։ Ապա կանգ առնելով Էջմիածնի և Վեհափառ Կաթողիկոսի անձի վրա, յորդորեց ժողովրդին յարգել և հնազանդ լինել նրանց, պատճառաբանելով որ հայերը ունեն այժմ միայն մի Մայր-Աթոռ և Հայրապետութիւն, որոնց և պիտի յարգել, պատուել, լսել և նրանց հեղինակութիւնը բարձր պահել օտար ազգերի առաջ։ Քահանան հրաւիրեց ժողովրդին կազմել մի մասնաժողով և ժողովել կամաւոր նուիրատւութիւններ դպրոցական ֆոնդի համար և ուղարկել Էջմիածին, յաւերժացնելու հայ տառերի գիւտի 1500-ամեակը և տպագրութեան 400 ամեակը։ ***

II

Քարվանսարա, 14 նոյեմբերի

Համազգային մեծ տօնի առիթով գիւղիս դպրոցում ամսիս 10-ին, երեկ. ժ. 7-ին, ժողովի էին հրաւիրվել մօտ 45 հոգի, որոնցից միայն 11 հոգի էին եկել։

Աւագ-ուսուցիչ Տէր Սիմէօնեանը ժողովականներին կարդաց Վեհափառ Կաթողիկոսի կոնդակը, որը ժողովը լսեց յոտնկայս։ Ընթերցումից յետոյ ժողովի նախագահ ընտրվեց կապիտան Բ. Թումանեանը, իսկ քարտուղար՝ աւագ ուսուցիչը։ Ժողովը զբաղվեց օրակարգի հարցերով, որոնք էին՝ ինչպէս տօնել համազգային մեծ տօնը։

Որովհետև մինչ այդ ոչ մի հրահանգ դեռ չէր ստացված, այդ պատճառով ընտրվեց մի յանձնաժողով, որը պիտի հոգար նոյեմբերի 13-ի տօնի հանդիսաւոր կատարման մասին։

Յանձնաժողովի առաջին պարտականութիւնն էր իր նախագահի միջոցով հրաւիրել շաբաթ, նոյեմբերի 13-ին, գիւղումս գտնված բոլոր պաշտօնեաներին ներկայ գտնվելու հանդիսաւոր պատարագին և մասնակցելու թափօրին մինչև ուսումնարան։

Ուրբաթ, նոյեմբերի 12-ին, երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ, կատարվեց նախատօնակ աշակերտների, ուսուցիչների և հոգաբարձութեան ներկայութեամբ։ Զանգակների ղօղանջիւնը յայտարարեց ժողովրդին, որ վաղը տօն է։

Շաբաթ օրվայ եղանակը հիանալի էր։ Պատարագը սկսվեց ժամը 11-ին. պատարագիչ քահանան «Հայր-մերից» առաջ խօսեց եկեղեցում լիքը հանդիսականներին տօնի մեծ նշանակութեան մասին, որից յետոյ խօսեց նոյն առիթով և Կ. Ք. Սիմէօնեանցը. պատարագից յետոյ կատարվեց հոգեհանգիստ հայ գրականութեան և տպագրութեան վաստակաւորների համար։ Ապա աշակերտներով և ժողովրդի խուռն բազմութեան մասնակցութեամբ թափօրը շարժվեց դէպի ուսումնարան։ Նուագում էր և տեղական զուռնան։ Կարգապահութիւնը օրինակելի էր։ Հանդէսը կատարվեց բացօթեայ, սկսվեց «Հայր-մերով». ապա «Նմանեալ» շարականը երգվեց, որից յետոյ աւ. ուսուցիչը բացատրեց տպագրութեան և տառերի գիւտի նշանակութիւնը հայ ժողովրդի լուսաւորութեան գործում և հրաւիրեց գործով ևս ցոյց տալ մասնակցութիւն։ Աշակերտներից երկուսը անգիր արտասանեցին ժողովրդին շատ դուրեկան ոտանաւորներ. մէջ ընդ մէջ երգում էին։ Ի վերջոյ պատարագիչը առաջարկեց ընտրել մի յանձնաժողով, որոնց պարտքը պիտի լինէր ժողովարարութեան դիմել։ «Պահպանիչով» հանդէսը փակվեց։ Ընտրվեցին՝ նախագահ տեղիս հաշտարար դատաւորը, անդամներ երկու քահանաները, տեղիս ոստիկանապետ իշխ. Բէգտաբէգեանը, ինժ. Վասիլեվ, հոգաբարձուներ՝ Գ. Թումանեան, Ս. Ասիլբէգեան, Հայկ Պապեանց և Ս. Էգիլեանը։

Ժողովրդի վրա շատ լաւ տպաւորութիւն թողեց հանդէսը։

Մեսրոպ Ք. Էգիլեանց

III

Նոր-Բայազէտ, 15 նոյեմբերի

Տառերի գիւտի և տպագրութեան յօբելեանական հանդէսը տեղի ունեցաւ մեզանում ամսիս 13-ին և շարունակվեց նաև հետևեալ օրը՝ ամսիս 14-ին։

Դա մի սովորական յօբելեանական տօն չէր, որ յաճախ էր կատարվում մեր կեանքի շրջաններում և ոչ մի մասնաւոր հանդէս. այլ դա մի ազգային մեծ տօն էր, հայկական պատմական կեանքի առաջադիմութեան և դարերի կուլտուրական զարգացութեան վերաբերմամբ։ Դա մի եզակի արտասովոր յօբելեան էր հայ հասարակութեան մտքի, գրի, գրականութեան, ազգային արժանապատւութեան և զարգացողութեան տեսակէտից։ Այդ է պատճառը, որ օրվայ տօնախմբութիւնը շատերի սրտին մօտ էր։

Առաջին օրը, շաբաթ, տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան մաղթանք բոլոր գրողների յիշատակին, սկսած 5-րդ դարերից մինչև մեր օրերը, և օրվայ առիթով խօսեց ծխ. դպրոցի աւ.-ուսուցիչ Վ. Աֆրիկեան, բացատրելով յօբելեանի արժանիքը հայ հասարակութեան վերաբերմամբ։ Ներկայ էր ամբողջ աշակերտութիւնը և դպրոցի մանկավարժական կազմը։

Ապա՝ միւս օրը, կիրակի, պատարագից յետոյ կատարվեց հայրապետական մաղթանք՝ բոլոր դպրոցների աշակերտութեան և ուսուցչական խմբերի ներկայութեամբ։ Պատարագիչն էր տեղիս գործակալ Արտակ վարդապետը, որը «Հայր-մերից» առաջ քարոզ խօսեց, բացատրելով տառերի գիւտի, տպագրութեան և հայ գրականութեան մեծ նշանակութիւնը։ Հայր Արտակը առաւելապէս ծանրացաւ այն հանգամանքի վրա, որ դարերի ընթացքում, մանաւանդ 5-րդ դարում, մեր հոգևորականներն ու մեր վանքերն էին, որ տարածում էին լոյս, գիտութիւն և զարկ տալիս հայկական գրականութեան, հայ մտքի կուլտուրական զարգացման, որի պատճառով դա կոչվեց «ոսկեդար»՝ հայ հոգևորականութեան առաջադիմութեան տեսակէտից։

Իսկ այժմ ինչ է տալիս մեզ մեր հոգևորականութիւնը, մեր վանքերն ու վանականութիւնը, դա հայ Արտակը մոռացաւ ասել։ Չէ՞ որ մեր վանքերը այժմ ոչ մի նշանաւոր դեր չեն կատարում հայկական կուլտուրական կեանքում։ Եթէ մեր պատմական կեանքում կամ «ոսկեդարում» մեր վանքերը և վանականները գիրք և գրականութիւն էին տարածում, այժմ նրանք ծառայում են աւելի շուտ անկելանոցների, զանազան ըմբոստ, յանցաւոր քահանաների աքսորավայրի և ապիկար վանականների ապաստարանների... Ինչո՞ւ նրանք այդպէս ցած իջան իրանց կոչման բարձրութիւնից...

Ժամասացութիւնը վերջանալուց յետոյ թէ հոգևորականութիւնը, թէ դպրոցականները և թէ ժողովուրդը դիմեցին ծխական դպրոցի բակը, ուր բացօթեայ սկսվեց դպրոցական հանդէսը։ Դպրոցի քառաձայն խումբը նախ երգեց «Հայր մերը», որից յետոյ տօնի առիթով շնորհաւորեց հանդիսականներին Վ. Աֆրիկեան։ Ապա խօսեց Արտակ վարդապետը, որը մանրամասն պարզեց հանդիսականների առաջ տպագրութեան պատմութիւնը, ծանրանալով Գուտենբերգի մատուցած ծառայութեան վրա այդ անգնահատելի գործում։ Իսկ ուսուցիչ Ց. Ցակոբեան իր ճառում բացատրեց ս. Մեսրոպի և ս. Սահակի անմահ գործունէութեան վերաբերմամբ, որոնք փոխադարձ գործակցութեամբ ստեղծեցին հայկական տառեր և նշանագրեր, ազատելով հայ տպագրութիւնը օտար լեզուով գրված գրերից և դպրութիւնից և միևնոյն ժամանակ կռուելով հայ հեթանոսութեան ազդեցութեան դէմ։

Դպրոցի երաժշտական խումբը դաշնամուրի մասնակցութեամբ և երգեցողութեան ուսուցիչ Ղազարեանի ղեկավարութեամբ մէջ ընդ մէջ երգեց «Մութ անտառով», «Էրթանք սարը», ռուսերէն՝ „Вдоль по улицѣ“, «Պստիկ-մստիկ», «Սիրուն կաքաւ» և այլ երգեր։ Իսկ Ղազարեան միայնակ երգեց «Սիրուն զարուն» սօլօ, որ մեծ տպաւորութիւն թողեց հանդիսականների վրա։ Ինչպէս երևում է, պարոնը սրտով և ժրաջանութեամբ է կպած իր գործին։ Աշակերտ-աշակերտուհիները արտասանեցին նաև ոտանաւորներ հայերէն և ռուսերէն, և բոլոր առեղաբանութիւնները և այլն պատում էին հանդիսի շուրջը ճոխ բովանդակութեամբ, հմտալից և օրվայ պատշաճի վայել, մի բան, որ շատ հազիւ էր տեղի ունենում մեր յետ ընկած և մոռացված քաղաքում, ուստի մեր համակրանքը ծխ. դպ. մանկ. խմբին, որից էլի շատ բան ենք սպասելու այս յօբելեանական ամբողջ տարում։

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 3-ին և ամբողջ աշակերտութեանը բաժանվեց գրքեր՝ Էջմիածնի յոբ. յանձնաժողովի տպագրած գիրքը, որից անմասն չը մնացին նաև քաղաքային և ուրական դպրոցների աշակերտները (բարձր բաժանմունքների), որոնք իրանց մանկ. կազմով հրաւիրված էին ծխ. դպրոցի կողմից՝ այդ համազգային տօնին ներկայ լինելու համար։

Ժողովուրդը ցրվեց գոհ սրտով։

Գ. Սինանեան

ԹՌՉՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Թիֆլիսում, չորեքշաբթի, նոյեմ. 17-ին, բացվեց տնային թռչունների ցուցահանդէս։

Մաղթանքից յետոյ, որ կատարեց ռուս հոգևորականութիւնը, Թիֆլիսի թռչնապահական ընկերութեան նախագահ Ս. Դրբօզլավ ամփոփ կերպով տեղեկութիւն տուեց ցուցահանդէսի մասին, յայտնելով որ ներկայ ցուցահանդէսը աւելի ևս ճոխ ու բազմազան է, քան նախորդները։

Ցուցահանդէսում ներկայացված են հաւային նշանաւոր ցեղերը՝ պլիմուտրօկ, օրպինգտօն, կօխինխին, մինօր, իտալական, գուդան, քավերօզ, բրամա, թենդամ և այլն։

Մանաւանդ՝ աչքի են ընկնում սև օրպինգտօնի, պլիմուտրօկի և գուդանի տեսակների ներկայացուցիչները։

Հանդէս են դրված նաև ջրային թռչունների՝ սագերի և բադերի մի քանի նմուշներ։

Մի յատուկ բաժնում ցոյց է տրվում թռչունների չաղացնելու եղանակները արհեստական կերակրումով։

Ցուցահանդիսում կազմված է և մի բաժին զամբիւղագործութեան, որտեղ ցոյց են տրվում օր. Խիթարեանի հիմնած արհեստագիտական դպրոցի աշակերտների ձեռակերտները։ Զամբիւղները, քթոցները, աթոռները բաւական գեղեցիկ են։

Տնային թռչունների կողքին հանդէս են դրված նաև աղաւնիներ և ճագարներ, այլ և սենեակի թռչուններ։

Ցուցահանդիսում ծախվում են թռչնաբուծութեան վերաբերեալ գրքոյկներ, գունաւոր պատկերներ, բաց նամակներ և զանազան գործիքներ։